

Az alábbi párbeszéd drámai módon jelzi annak a szakadéknak a mélységét, amely Macedónia két, önmagát egyaránt nemzetként definiáló közösségét, a macedón-szlávokat és az albánokat elválasztja egymástól. Íme a 2,04 milliós ország lakosságának nemzetiségi összetétele és vallási megoszlása: macedón 67%, albán 23%, török 4%, cigány 2%, vlah 1%, egyéb 1%; ortodox: 67%, mozlím 30%, egyéb 3%. Az albánok állítása szerint a köztársaság függetlenné válását (1991) követően megrendezett népszámlálás óta arányszámuk nőtt. A számbeli többséget alkotó macedón-szlávok vallási, etnikai és kulturális értelemben bolgár és szerb szomszédaikkal mutatnak rokonságot, míg az ország nyugati területein többségben lévő albánok a Koszovóban, Albániában és Dél-Szerbiában élő mozlím vallású albánokhoz kötődnek.

Az egyelőre feloldhatatlannak tűnő macedón–albán konfliktus forrása – a nemzetközi közösség figyelmét elsősorban lekötő katonai és politikai aspektusokon túl – abban keresendő, hogy a macedónok és az albánok eltérően ítélik meg az állam identitását, amelyben élnek: az előbbieket számára létfontosságú, hogy a „macedón nép” mint államalkotó tényező, az ohridi megállapodásban javasolt megoldás (lásd a következő oldalon publikált Preambulum szövegét) ellenére, mégis csak szerepeljen az alkotmányban. Az albánok válasza: az alkotmány vagy alapuljon teljesen az állampolgársági elven, tehát ne szerepeljen benne semmiféle „nép”, vagy ha igen, akkor ismerjék el az albán népet is alkotmányos, államalkotó tényezőként. Vagy legyen tisztán polgári állam, mondják az albánok, ami persze a Balkánon nyilvánvalóan csak papíron létezik, tehát úgysem tükrözné a valóságot, vagy ismerjék el az állam duális jellegét, amit viszont a macedónok a szuverenitás megosztásaként értelmeznek, és semmiképpen sem akarnak elfogadni.

Az Európai Unió szakértői az utolsó pillanatban előálltak egy kompromisszumos javaslattal. Eszerint a Preambulum így szólna: „Macedónia köztársaság állampolgárai, a macedón nép, valamint a határain belül élő azon állampolgárok, akik az albán néphez tartoznak, a török nép, a vlah nép, a szerb nép, a roma nép és mások, vállalva a felelősséget... stb.”

A macedón parlamentnek november 15-éig kellene elfogadnia ezt az ösvér-változatot, az összes többi módosítással egyetemben. Ha a nemzetközi nyomás nem enyhül, lehet, hogy mind a macedónok, mind az albánok elfogadják az alkotmánymódosítást, de ettől még nem vehetjük biztosra, hogy az életbe is fog lépni. Valószínűbb, hogy nem fogadják el, mert a Preambulum vitás kérdései mellett más módosítások körül is kibékíthetetlennek tűnő ellentétek feszülnek. A macedón ortodox egyház számára például a különböző egyházak „törvény előtti egyenlőségét” kimondó 19. cikkely elfogadhatatlan, a tetovói albán magánegyetem hallgatói és az albán politikusok számára viszont a 48. cikkely jelent problémát, mert nem mondja ki, hogy a nemzetiségek jogosultak az állam által fenntartott felsőfokú oktatási intézményekre.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek a következő tűnik: amikor november közepén teljes lesz az alkotmányos és politikai zűrzavar, Stojan Andonov hűzelmű feloszlata a parlamentet, és a jövő év elejére kiírják az általános választásokat. Az alkotmánymódosítás nehéz kérdésének megoldása így az új politikai erőviszonyokat jobban tükröző következő parlamentre marad. Már ha annak – a valószínű albán választási bojkott miatt – egyáltalán lesznek albán parlamenti képviselői.

Kezdődik tehát minden előlről. (M. G.)

Párbeszéd Szkopjében

(AZ IWPR balkáni válságjelentése, 282. szám, II. rész, 2001. szept. 21.)*

Branko Geroszki, a vezető független macedón napilap, a *Dnevnyik* főszerkesztője, valamint Kim Mehmeti regényíró és a vezető független albán hetilap, a *Lobi* egyik alapítója szeptember 10-én a *Dnevnyik* szerkesztőségében beszélgetett az IWPR felelős szerkesztőjével, Anthony Bordennel és az IWPR macedóniai projektigazgatójával, Agim Fetahajjal.

IWPR: Hogy látjátok Macedónia jelenlegi helyzetét – túl vagyunk már a nebezén, vagy még csak most következnek?

Branko Geroszki: Nyilván, a válság még nem ért véget. A helyzet nagyon bonyolult, nagyon feszült. Vannak rejtett szándékok, amelyeket nem befolyásolhatunk, és amelyek – bár nem kedvelem az összeesküvés-elméleteket – meghaladják etnikai közösségünk képességeit. Szóval nagyon nehéz, és egyszerűen nem tudom, mi fog történni ezután.

Kim Mehmeti: Azt hiszem, minden a nemzetközi közösségtől függ. Macedónia már tett egy lépést egyfajta „libanizáció” felé: nemcsak hogy az albán nemzetiségűek saját katonai szervezetet alakítottak, amelyet az állami intézmények törvénytelennek tartanak, hanem a rendőrség maga is hozott létre katonai jellegű alakulatokat. Úgyhogy hacsak egész Macedóniát le nem fegyverzik, az ország konfliktuspotenciálja megmarad, bár alacsony szinten, de nagy kockázattal az egész Balkánra nézve. Különösen kockázatos lesz, ha egy biztonsági vákuum keletkezik a NATO mandátumának lejáratá után, és alkalom adódik a megtorlásra. Ebben az esetben a nemzetközi erőfeszítés kártyavárként fog összeomlani, és azt hiszem, ez Macedónia végét jelentené.

Geroszki: Értékelem, hogy Kim teljes demilitarizálásra vágyik, de a trend inkább a további felfegyverkezés felé mutat Macedóniában. Jelenleg új NATO-misszió van az országban, ami új fegyvereket, új katonákat és néhány esetben új problémákat jelent.

Mehmeti: Nem vagyok naiv. Tudom, mik a következményei egy idegen katonaság jelenlétének a saját szülőházamban. De én nem a helyi fegyverek megsemmisítéséről beszélek, csak azért, hogy a németek vagy mások tankjai vegyék át ezek helyét. Én az idegen fegyverek bejövételét a hazai fegyverek megsemmisítésének eszközeként látom. Utána olyan helyzetbe kerülünk, amelyben nem kellene a fegyverekre gondolnunk mint problémáink megoldásának egyetlen lehetséges módjára.

IWPR: Melyek a kulcstényezők, amelyek a béketerítvényekhez vezetnek?

Geroszki: A kulcstényező az, hogy mindkét etnikai közösség hozzájáruljon a megvalósításához. Az új egyezményben egy olyan rendszert vállaltunk fel, amely a konszenzuális demokráciához hasonlít. Egy olyan rendszert, amely kielégíti mind az albánok, mind a nemzetközi közösség igényeit. A gond az, hogy ezekhez a változásokhoz eljuthattunk volna három vagy négy év politikai, nem katonai harc után is. Macedónia EU-hoz való csatlakozási folyamata kapcsán Brüsszel minden biznnyal nagy nyomást gyakorolhatott volna a macedón hatóságokra. Most lehet, hogy van egy csodás rendszerünk, de a macedónok és albánok közötti kapcsolatoknak nincs semmi tartalma. A bizalom elveszett. Az albánok állandóan azt hangsúlyozták, hogy sosem voltunk háborúban egymással. Most ez már nem érvényes. Háborúztunk, és ez megnehezíti az ország jövőjével kapcsolatos kulcsfontosságú döntések meghozatalát. Hadd emlékeztessék arra, hogy Jugoszlávia a konszenzuális demokráciának egy tökéletesen megtervezett rendszere volt. Ami itt, nálunk van, az még annyira sem fejlett, mint a jugoszláv államrendszer döntéshozó szervezete, de még az az ország is szétesett. Szóval attól félünk, hogy a békefolyamat csupán megszilárdítja a jelenlegi viszonyokat. Maga a békefolyamat nem jelent semmit, ha nem hoz magával fej-

lődést, egy esélyt az előrelépésre mindkét etnikai közösség számára. Ez az esély talán még nem veszett el mindörökké, de attól félek, pillanatnyilag elveszett.

Mehmeti: Már bebizonyítottuk, hogy minden térségben, ha a két legnépesebb közösség el akarja pusztítani az országot, sikerül. De egy pozitív tanulságot is levonhatunk ebből: rá kell ébrednünk arra, hogy mi, macedónok és albánok nemcsak azért létezzünk, hogy betegünk egymásnak, hanem tulajdonképpen azért, hogy egy közös célt kövessünk. Akeretegezmény végleges szakítást kínál az államépítés leninista felfogásával, a 19. századi felfogással, amelyben a legnépesebb közösség dönt, és mi, a többiek csak annyiban vehetünk részt az államépítésben, amennyiben ezt a többség megengedi nekünk. Ha Macedónia tudatosan elveti ezt az elképzelést, visszanyerheti korábbi előnyét szomszédjaival szemben. Másrészt, ha nő azoknak a macedónoknak a száma, akik úgy gondolják, hogy nem tudnak együtt élni az albánokkal, vagy ha az albánok kezdenek elzárkózni, tanúi leszünk az etnikai határok meghúzásának Bitolában ma már nem élnek albánok, ugyanakkor nehéz macedónnak lenni Tetovóban. A nagy feladat megakadályozni ezeknek a veszélyes enklávéknak a kialakulását.

Geroszki: Kimmek minden egyes kedves vágya megíúsul, amikor az első fegyvert elsütik az aratás vége után, az első komoly incidensnél. Ne legünk naivak. Még mindig háborúban vagyunk egymással. Csak a béke elemi politikai előfeltételei jöttek létre, de kételem, hogy ennek a háborúnak vége lenne. A politikailag szélsőséges albánok nagyon világos üzeneteket kaptak nyugati hatalmaktól: ha politikai célokat akartok elérni, fogadjatok fegyvert, harcoljatok, és sikerülni fog! Elismerem, hogy a fegyveres albán harcosoknak sikerült elérniük céljaikat, legalábbis részben. Ez azt sugallja nekem, hogy a történetnek nincs vége. Úgyhogy eléggé borúlátó vagyok, és úgy érzem, a béke messze van.

Mehmeti: Tudom, hogy reményeimet nagyon könnyű egykettőre megsemmisíteni. Útban hazafelé három ellenőrző ponton kell átmennem, ahol Ljube Boszkovszkij [a belügyminiszter, akit egyesek szerint felelősség terhel a ljuboteni gyilkosságokért] tartalékosai kérik fogják a személyi igazolványom, és minden azon múlik, hogy részegek-e, avagy józanok! Tehát nem álthatom magam. Tudom, hogy könnyű háborút indítani, a béke pedig időt és erőfeszítéseket igényel. De barátaim, a macedónok lenyűgöznek. Úgy tűnik, mindig tudják, mit gondolunk mi, albánok. Hadd mondjam el neked, hogyan értjük mi a Nyugat üzenetét: „Ti, albánok legyetek óvatosak, mert ez az utolsó alkalom, amikor még túlélhettek. Ha még játszadoztok a jövőben, az nagyon kockázatos lehet.” Teljesen egyetértek azzal, hogy a Balkán-övezet „dejugoszlavizálása” még nem ért véget. Számomra akkor fejeződik majd be, amikor Koszovó és Montenegró státusát meghatározzák. Akkor, ha van megfelelő nemzetközi támogatás, beleértve egy erőteljes katonai jelenlétet, le lehet majd zárni a macedón történetet.

IWPR: Mi az önök véleménye a konfliktusba való nemzetközi beavatkozásról, különösen a NATO szerepéről?

Geroszki: Úgytelnek voltak. Kim válasza pontosan azt igazolja, amit a politikai célok elérésére használt erőszak bátorításáról mondtam. Amint Kim és vele együtt minden albán értelmiségi is vallja, a koszovói kérdés még mindig nincs megoldva, és minden balkáni ország érdekeit érinteni fogja, különösen Szerbiát és Jugoszláviát, valamint a nemzetközi közösséget. Montenegró úgyszintén a jövő kérdése, és ez a montenegrói albánok státusára is vonatkozik. Szóval szeretném, ha meg lehetnének győződve arról, hogy az albánoknak szóló üzenet valóban az: „Ez az utolsó játszmátok”. Szeretném ezt hallani egy albántól: „Oké, elértünk, amit elértünk, meg vagyunk elégedve. Ez van. Elértük a célunkat. Most békében élhetünk.” Sajnos, nem ezt az üzenetet kapjuk. Az albánok története a Balkánon folytatódik. A válság folytatódik. További háborúk várhatók, további problémák, további gondok a nemzetközi közösség beavatkozásával.

Mehmeti: Ne felejtsetd, hogy márciusig a nemzetközi közösség nagyon egyértelműen viszonyult a macedóniai válsághoz, és teljes mértékben a kormányt támogatta. De ez a helyzet megváltozott, amikor látták, hogy az állami intézmények nem tényleges közintézmények, hanem csupán közösség védelmében érdekeltek. Megváltozott, amikor látták, hogy a macedón nyelvű média nem vonakodott általánosítani a bűnösséget: egy

gyerektől egy tyúkiig – egy albán tyúkiig – mindenki bűnös, minden legitim célpont.

Geroszki: A dolgok nem úgy állnak, ahogy Mehmeti bemutatja őket. Először is, nem feledkezhetünk meg egy nagyon fontos tényről: ki indította a háborút. Albán „banditák” voltak, amint George Robertson [a NATO főtitkára] nevezte őket az elején. Az áldozatok ebben a háborúban a macedónok. Ez a háború egy macedón terület rész meghódításáért indult, és még mindig tart. Teljesen biztos vagyok benne, hogy a NATO új missziójával ez sikerülni is fog. Egy terület rész mindenképp a macedón állam ellenőrzésén kívülre fog kerülni. Nem megfelelő viselkedésre, amint az idegenek mondják, mindkét részről sor került. De a nemzetközi közösség részrehajló volt. Ha volt valaha dédelgetett gyerek a Balkánon, az albánok voltak azok – az Egyesült Államok, az EU és a koszovói háborúban a NATO támogatja őket. Na már most: ami megtörtént, az megtörtént. A harctér győzteseinek gratulálni kellene. De mi lesz a vége mindennek? Milyen lesz az élet Nyugat-Macedóniában, a „tetovói gettóban”? Milyen lesz az állam? Szerencsésebb lesz-e az előzőnél? Ezek a nagy kérdések. Boldogabbak és gazdagabbak lettek-e utóbb a többi országok – Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Jugoszlávia –, amelyek átmentek a háború poklán? Mindent, amit az albánok Macedóniában fegyverek és gyilkosságok révén elértek, elérhették volna politikai eszközökkel. A civilizált világban a politikai célokat politikai eszközökkel szokás elérni. Koszovóban ez lehetetlen volt, de Macedóniában lehetséges volt. Ezért nagy bűn az, ami Macedóniában történt.

Mehmeti: Nem tagadom, hogy az albánok indították a háborút. Ebben legalább egyetértünk. De be tudnám bizonyítani, hogy az albánok soha nem nyúltak fegyverért, hogy megtámadják a macedónokat; ők intézményeket támadtak meg. Soha nem támadtak meg egyetlenegy települést sem, egyet sem! A macedónok azt is állítják, hogy az albánok területet foglaltak el. Tán az én házamat elfoglalták az albánok? Elvégre albán ház! Etnikai, nem állami kifejezésekkel szólva, és mindig úgy gondoltam, hogy az én kertem albán kert, nem macedón. De a háború alatt rájöttem, hogy a macedónok albertőlként kezelnek ebben az országban. Ha nem vagyok megelégedve a házammal, és felemelem a hangom, ők majd megmondják nekem, hogyan kell viselkednem, elvégre ez egy macedón ház.

IWPR: Mindkettőtököt bosszú ideig politikailag mérsékeltek tartottak. De nemrég egyesek változást észleltek. Branko olyan szövegeket írt, amelyek azt sugallják, hogy az egyetlen megoldás egy katonai megoldás. Kim pedig – ennek a beszélgetésnek a kivételével – megkövetelte tolmácsok használatát régi macedón barátjaival szemben is. Tebát változott-e álláspontotok és politikai irányvonalatok?

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy egyikünk álláspontja sem változott. A válság változott meg, jelentősen. A Leszok kolostor megváltozott, mert a fele elpusztult. A pileipi és bitolai mecsetek megváltoztak, mert a pileipi már nem létezik. Hetven macedón család család nélkül maradt, többségük nem katonai ütközet, hanem álnok gyilkosság áldozata lett. Az ország határozottan megváltozott. Az emberek elvesztették bizalmukat. Nem vagyok olyan derűlátó, mint Kim, hogy rövidesen a Kozarát [jugoszláv tánc, amely a testvériséget és egység jelképe] fogjuk jámi, és öljük-csokoljuk egymást, és boldogan élünk, míg meg nem halunk. Ez nem várható egyhamar. A békét választani elvi kérdés. Én voltam az első, aki nyilvánosan javasolta az alkotmány vezető szakaszának módosítását [egy lényegbevágó albán követelés]. Én voltam az, aki a békét támogatta a tárgyalások utolsó percéig. De nem fogadtam el, hogy holmi banditák elfoglalják Tetovót. A *Dnevnyik*-ben közzétett kommentáromban, amelyért mindannyian ujjal mutogattok rám, teljesen méltánytalanul a harcias macedónok táborába utalva át engem, a következőket mondtam: nem lesz béke Macedóniában, ha nem tartjuk be az egyezményeket. Tetovo és más területek elfoglalása nem szerepelt az egyezményekben. Mindannyian tudjuk, ki indított támadást az ohridi egyezmény aláírása napján. Az nyomás gyakorlása egy egész nemzetre. Kim és én megbeszélhetnénk, hogyan kellene megterveznünk ezt a mi lakásunkat. Nekem megvan a saját szobám, neki megvan az ő saját szobája. Vagy ebben az országban, ahol neki van egy háza, és 5 kilométerre az övétől van az enyém. De ha te odajössz hozzám, és azt mondd nekem, hogy az én szobám már nem az én szobám, hogy ki kell költöznöm, ahogy azt 70 000 macedónnak megmondták, nem lenne más választásom, mint hogy megvédjem a szobámat a mi közös lakásunkban – azaz a házamat a mi közös országunkban. A probléma nem a te házad, Kim, és a te földed, amelyeket te teljesen jogosan tekintesz albánnak. Alig 5 kilométerre a te házadtól van az én házam – az én házam a kérdés. A macedónokat üzi el Tetovo térségéből, nem az albánokat. Szeretnék egyetlen albán értelmiségit látni, aki azt mondja: „Álljatok meg emberek. Azért megsemm kellene ezeket az embereket kiűzni történelmi otthonukból, mert nem helyes.” Pillanatnyilag 70 000 macedónt üztek el otthonaikból, és 50 000–60 000 albán menekült el a háború következtében. Ez az egyetlen dolog, amiben egyenlők vagyunk: a háború következményeiben és szenvedéseiben. De nem egyenlően oszlik meg közöttünk a felelősség ezért az igazságtalanságért.

Mehmeti: Még a matematikánk sem egyforma. Branko 70 áldozatot említ, én körülbelül 400-ról beszélek. Mert én minden új sírt számításba veszek Macedóniában: macedón és albán egyaránt. Számításba veszem az albán áldozatokat is – gyerekeket, nőket, a ljuboteni 10 személyt... Ő csak a macedónokat veszi számításba, mintha ők volnának az egyedüli áldozatok. Egész idő alatt a média, a parlament, mindenki azt állítja, hogy Macedóniában csak 70 áldozat volt. A kormány csak a rendőröket és a katonákat veszi számításba. Nem veszi számításba a Porozsban megölt gyermekeket. Szánalmas. Az albánok közelebb állnak az igazsághoz, nem azért, mert emberségesebbek vagyunk, hanem azért, mert macedón és albán nyelven is olvasunk. Ez a helyzet, közelebb állunk az igazsághoz. Örülök, hogy az albánok nem általánosították a bűnösséget, hanem világosan elhatárolták: a konfliktus az NLA és a hatóságok között volt, soha nem az albánok és a macedónok között. Ért történt a macedónokkal... Ami a nyelvet illeti, bizonyítottam polgártársaimhoz való viszonyulásomat áltál, hogy mindkét nyelven mondtam történeteket. De megál-

* Balkáni sajtótudósítók hálózata, a térség eseményeihez és válságához köthető kérdések elemzéseit terjeszti